

ЕДУАРД БРАУН

/1669 /

Едуард Браун, лекар и пътешественик, е роден през 1644 г. в Норуич. Баща му, сър Томас Браун, е един от известните лекари и писатели на своето време. Едуард Браун получава образованието си в колежа „Тринити“ в Кеймбридж, където се занимава основно с медицина, ботаника, прави дисекции на животни, но се интересува широко и от литература и теология.

През 1668 г. Браун заминава за Ротердам, Лайден и Утрехт, където обикаля музеи, църкви, библиотеки, посещава лекции и установява контакт с учени. В края на същата година се отправя за Виена, където прекарва зимата. От Виена през 1669 г. Браун предприема три големи пътешествия — към Унгария, Тесалия, Щирия и Каринтия. През същата година се връща в Англия. През 1673 г. Браун пътешествува още веднъж — до Нидерландия и Германия.

Още в 1673 г. излиза неговото „Кратко описание на някои пътешествия из различни части на Европа“, което бързо се изчерпва. Второто издание, което съдържа много допълнения, е публикувано през 1685 г. Следват още няколко издания през XVII и XVIII в. Пътеписът на Едуард Браун се ползува с голяма известност, макар че „диктаторът“ на литературната мода през XVIII в. д-р Джонсън го оценява твърде ниско по стил и език. Все пак и той не отрича информативността на това съчинение.

Едуард Браун публикува в превод и „История на казаците“ през 1672 г. Початъкшната му кариера е изцяло посветена на медицината. През 1675 г. става член на Медицинската колегия и като практикуващ лекар обитава прочутата Флийт стрийт. Браун става кралски лекар и между 1704 и 1708 г. е президент на Медицинската колегия. Умира на 28 август 1708 г.

Настоящият превод е направен по второто издание от 1685 (*A Brief Account of Some Travels in divers Parts of Europe, Viz. Hungaria, Servia, Bulgaria, Macedonia, Thessaly, Austria, Styria, Carinthia, Carniola and Friuli. Through a great part of Germany, and The Low-Countries. Through Marca Trevisana, and Lombardy on both sides the Po. With some observations on the Gold, Silver, Copper, Quick-silver Mines, and the Baths and Mineral Waters in those Parts. As also, the Description of many Antiquities, Habits, Fortifications and Remarkable Places. The Second Edition with many Additions. By Edward Brown, M. D. London, 1685*).

I изд. (1673): НБКМ. — Р. а. 673. 1.

II изд. (1685): ЦДИА — КМФ 04,

Инв. № 444/25

Карта 5

МАРШРУТ НА ЕДУАРД
БРАУН ПРЕЗ 1669 Г.

→ ЗЕМУН — ЛАРИСА
- - - → ЛАРИСА — БЕЛГРАД

КРАТКО ОПИСАНИЕ НА НЯКОИ ПЪТЕШЕСТВИЯ ИЗ РАЗЛИЧНИ ЧАСТИ НА ЕВРОПА

ЕДНО ПЪТУВАНЕ ОТ ВИЕНА В АВСТРИЯ ДО ЛАРИСА В ТЕСАЛИЯ

След като прекарах зимата в имперския град Виена, предприех едно пътуване до Унгария, за да разгледам медните, сребърните и златните мини по тези места. И скоро след това, въпреки че вече имах добра представа за Италия, отпътувах за Венеция, минавайки през Австрия, Щирия, Каринтия, Карниола¹ и Фриули², и не след дълго, завръщайки се във Виена, ми се удаде удобен случай да посетя Отоманския двор, който по това време и много преди това пребиваваше в прочутия стар град Лариса в Тесалия. Не трябва да очаквате [да намерите] имената на всички места, през които съм минал, защото има споменати някои, които не могат да се открият по картите; освен ако не разполагате с някоя по-точна от тези, които аз съм срещал.

(Авторът описва пътуването си от Виена до Буда, като се спира на различни исторически събития, разиграли се на съответното място, през което минава, с. 14—24.)

... напускайки Буда се отправихме по суша в източна посока...

(След Унгария авторът прекосява Босна и Херцеговина, с. 24—26.)

В тази област много семейства и жителите на отделни малки градчета живеят изцяло под земята. Преди това бях чел за троглодити³ и хора [живеещи] под земята някъде в Египет; но бях извънредно удивен да видя нещо подобно на това място и не ми оставаше нищо друго, освен да си кажа:

Сега вярвам в троглодитите от стари времена,
за които Херодот и Страбон говорят;
откакто в дупки, навсякъде по тези места,
намирам човешки къртици и стари хора.

Близо до тези жилища има кладенци, снабдяващи ги с вода, която те вадят подобно на бояджиите и пивоварите; и кучета, налитаци на непознати. Когато минавахме покрай тях, бедните християни притичваха като зайци до дупките си. Така че, за да задоволим любопитството си, бяхме принудени да слезем от конете и да влезем в къщите им, които открихме, че са по-добри, отколкото очаквахме: с отделни помещения, с дървени комини и прозорец в противоположния край, малко над земята; и всички неща подредени така добре, както и в другите бедни къщи над земята, въпреки че всичко е съвсем скромно, както навсякъде

по тези места. Езикът им е диалект на славянския. След това, пътувайки между Данубиус и Савус⁶, стигнахме до Землин⁵ на Дунава, откъдето пред нас се откри прекрасен изглед към Белград от замъка на Землин, където кралят узурпатор Стефан⁶ се оттеглил и умрял. Оттук отплувахме към Белград, Таугунит, Alba Graeca, Greek-Weissenburg или Nandor Alba, както го наричат унгарците, е голям, укрепен, гъсто населен и оживен търговски център в Сърбия или Горна Мизия, разположен на мястото, където реката Савус се влива в Данубиус: като първата е на запад, а втората — на север. На това място Данубиус е много широк, тече буйно и като че ли прерязва Савус, както Рона прерязва Соана край Лион във Франция.

Водите на Дунава изглеждат по-белезникавожълти, развълнувани и мътни.

Turbidus & volvens flaventeis Ister arenas⁷.

Тези на Савус [са] по-тъмни, зеленикави и бистри; в началото на Савус се намира един остров, върху който сега растат много дървета, въпреки че едва ли е на повече от тридесет и пет години; приблизително за това време се е насложила толкова много тиня от двата потока, че той се показал над водата.

Пристигайки в Белград, минах покрай крайбрежния замък, а после — покрай горния замък — и двата доста големи и с много кули. Улиците, където търговията е най-оживена, са настлани с дървен материал подобно на други търговски центрове, така че не ги плаши нито слънце, нито дъжд. По тях обикновено има магазини, които са съвсем малки и не представляват нищо друго освен един ниско поставен шивашки тезгях, върху който по същия начин седи съдържателят и продава стоките на своя амбулантен търговец, без много или съвсем без никакви посетители. Видях също две големи здания, построени от камък, подобни на борсата, с две редици колони една над друга, но те бяха толкова претърпкани със стоки, че голяма част от красотата им се губеше. Има също два големи безистена или места, където се продават най-ценните стоки. Те са построени с формата на катедрала и отвътре наподобяват горния етаж на старата борса. Великият везир е построил внушителен кервансарай в този град с фонтан в двора, а близо до него — джамия с фонтан отпред; като това бе първата джамия, която можах да видя отвътре. Той е построил също медресе или студентски колеж [и] аз видях един студент, облечен в зелено, който носеше по-различен тюрбан с четири ръба, което представлява своеобразно отличие. Въпреки че покрай повечето градове могат да се видят гробища, все пак забелязах, че край Белград те са твърде многобройни, тъй като той е гъсто населен и чумата неотдавна е върлувала тук.

Отседнахме в къщата на един арменски търговец, където бяхме удобно настанени. Посетихме и много други, които си бяха построили хубави къщи, като в една от тях имаше фонтан,

добра баня и печки, където не ни липсваше нито кафе, нито шербет, нито отлично вино, което може да се намери в областта. Тези арменци са се пръснали по всички търговски центрове, като тук в Белград имат църква и е по-разумно да се купи каквото и да е от тях, отколкото от евреин или гърци, тъй като изглеждат по-искрени и благоразумни.

На това място се осъществява голяма търговия с близките страни: от Рагуза⁸ идват тук да търгуват, а източните търговци от Виена имат фабрика в града. И в действителност разположението на Белград е не по-лошо за търговия, отколкото който и да е друг град във вътрешността на Европа, защото се намира на мястото, където се съединяват Данубиус и Савус; голямата река Тибиск⁹ се влива наблизко в Дунава; Драва — недалеч от него, а река Морава — непосредствено под него; също [посредством] Дунава, който тече към Понтус Евксинус¹⁰, за него не представлява никаква трудност да поддържа търговски връзки с много далечни страни. И Сърбия, която е плодородна и хубава страна с равнини, гори и хълмове; където могат да се добиват добри метали; на която не ѝ липсват храбри мъже, хубави коне, лозя и реки, ако се намираше в християнски ръце като тези в западноевропейската част, тя би станала една твърде процъфтяваща страна.

По-рано този град е бил опората на Унгария, безрезультатно обсаждан от Амурат Втори¹¹ и отюво от Мехмед Велики¹², който бил отблъснат мъжествено от Хуниади¹³ и помощните войски, събрани от монах Капистрано¹⁴, когато Хуниади, излизайки и разполагайки се извън града, разбил турските войски след голяма сеч; самият Мехмед бил ранен в гърдите, загубил своята артилерия и двеста кораба били отблъснати от една флотилия, която дошла от Буда; но оказвайки се неподготвен, бил превзет от Сюлейман Великолепни¹⁵ през втората година от неговото царуване, в лето господне 1521 и няма изгледи да бъде възвърнат.

Напускайки Белград, продължихме през Сърбия и минахме покрай един много висок хълм, наречен Авилек¹⁶, на юг или отдясно [на пътя], където все още стоят руините на стар манастир, и стигнахме Хисарджик¹⁷, близо до Дунава, който обаче обикновено е обозначен на картите твърде далеч от него. Тук се сбогувахме с тази величествена река, която бе изминала дълъг път дотук: от Улм¹⁸ в Швабенланд¹⁹, откъдето става плавателна — около деветстотин мили; и още по-дълъг от мястото, откъдето извира и ѝ предстоеше да измине още едно голямо разстояние; преди да се влее в Евксинус. След това — до Колар²⁰, недалеч от Самандрия²¹ — древно селище и римска колония, но сега не особено забележително място. По времето на Амурат Първи²² паднал в ръцете на турците и бил върнат обратно на християните от сина му султан Баязид²³, тъй като деспот Лазар²⁴ от Сърбия, който загинал в битка, оставил една скърбяща вдовица. И понеже след това най-големият му син Сте-

фан²⁵, красивата [му] дъщеря и цялото семейство изпаднали в голяма злочестина, те изпратили посланици до султан Баязид с богати дарове и щедри предложения, които много му се понравили; но преди всичко бил силно впечатлен от несравнимата хубост на прекрасната Деспойна²⁶; в същото време представена пред него от нейната майка — деспотницата, която му я обещала по-рано; при което той не само ги дарил с мир заради този подарък, но в замяна им предал красивия град Семандрия. По-късно, когато Баязид бил победен и затворен в желязна клетка, хубавата Деспойна неочаквано била пленена в град Пруса²⁷ в Мала Азия от Аксала — един от генералите на Тамерлан²⁸, и отведена надалеч в източната част на света; но така се случило, че по-късно отново била доведена обратно и сега лежи догребана до гробницата на султан Баязид в Бруса. Оттам — до Хасан паша Паланка²⁹, на около четиридесет английски мили от Белград; вероятно наречен така от Хасан паша — прочут турски генерал. Тук не можеше да не забележа една хубава антика от камък, представляваща лъв, който разкъсва вълк.

Оттам — до Бадична³⁰, където женското облекло започна да се променя и ми се стори малко странно. Те носят на главите си нещо като балдахин, който е осяян, както и челата им, с всички видове монети, с които са успели да се снабдят от чужденците. Оставихме им няколко дребни монети, за да добавим нещо към този странен обичай; подобен вид украшение съм виждал на някои гръцки жени — много богати и в известна степен повлияни от тази мода, но техните шапки не бяха толкова високи и челата им бяха покрити със златни дукати и перли.

Продължихме към Ягодна³¹ — приятно разположена в красива местност, откъдето, отправяйки се по-нататък, след няколко часа завихме на юг и скоро след това върху склона на един хълм отдясно видях гробницата на турски светия, дълга около четири ярда, с покрито четириъгълно пространство до нея. Тук нашият чауш слезе от коня и засвидетелствува почитта си с молитва, след което продължихме през гъсти гори, криещи опасност от вълци и разбойници, покрай един чифлик, където има кервансарай, който обаче невинаги е сигурен, така че ние се подкрепихме недалеч в една голяма чифликчийска къща, собственост на богат търговец на вино от Белград. Оттук тръгнахме през нощта към прочутата река Морава или Мосхиус — най-голямата река в тази област, която, извирайки горе в планините на два потока — единия наречен Българска Морава³², а другия — Сръбска Морава³³, след съединяването им се влива в Дунава при Зендерин или Сингидунум³⁴, срещу брега на Рашка³⁵. Преминахме реката на едно място, където тя беше широка, но все пак дълбока и бърза и поради това не без известен страх и при непрестанните гръмки молитви на чауша и на куриерите Ога проповиш³⁶. Този преход ми напомни за бързата река Вар³⁷ в пределите на Прованс и Италия, която прекосих на кон с двама

мъже до мен, придържачи коня ми от долната страна, за да не го отнесе течението. По река Морава се прекарват стоки от Сърбия и някои части на България към Дунава и оттам се разпределят: а отгоре по течението на същата река се докарват сол и други стоки от Унгария, Австрия и съседните страни. Недалеч от тази река турците били разгромени от Хуниади, който с десет хиляди души кавалерия нападнал турския лагер на лунна светлина, обърнал в бягство тридесет хиляди и пленил четири хиляди, завръщайки се победоносно в своя лагер, където бил оставил Владислав³⁸ и деспот Георги³⁹ от Сърбия. Най-сетне пристигнахме в Хали Яхисар, или Крушавац⁴⁰ на български — доста голям град, в който има хубава църква с две красиви кули. След това, пътувайки цял ден през възвишения и гори, стигнахме до Прокупи⁴¹, което някои ще назоват Вила Прокопиана, наречено на турски Урчуп. Тук останахме до другия ден, като се настанихме в къщата на един търговец от Рагуза, където бяхме посрещнати добре. Свещеникът, който бе католик, говореше латински — език, необичаен за тези места, и след като ме попита за латински книги, аз му подарих една, наречена „*Manuductio ad caelum*“, която той прие с удоволствие, и ми даде избродирана кърпичка и някои други малки местни предмети. Тук имаше също един лекар, който притежаваше известни познания за билките и някои прости смеси. Сбикновено всяка сутрин той отиваше на пазара и канеше всички, нуждаещи се от неговата помощ, да заповядат при него.

Оттам стигнахме до Лескоа или Лесковия⁴², където не можах да видя нещо кой знае какво освен една голяма кула, която, изглежда, беше много древна, но без никакъв надпис. Прекарахме по-голямата част от времето си на голям панаир, който по това време случайно се провеждаше на едно голямо заградено място, където се бе стекъл доста народ. Там реших, че е най-разумно да подаря на чауша едно перо, понеже беше загубил своето предния ден и се нуждаеше от друго, за да пътуваме с по-голяма тежест през всички тези места. Този град е разположен на удивителната река Липерица, на която повече би й прилягало името *Maecander*⁴³ или *Maesia*, защото така криволичи и се вие между хълмовете, че в течение на не повече от дванадесет часа я прекосихме деветдесет пъти. Това ми напомни за реката Таро в Италия, която, след като напуснах владенията на Парма, преди да стигна до Форново, прекосих четиридесет пъти.

На следващия ден преминахме планината Клисурса⁴⁴ — едно от разклоненията или отклоненията на планината Хемус. Бяхме силно впечатлени от нейния красив вид, защото скалите и камъните й блестяха като сребърни, и тя представляваше и на слънчева, и на лунна светлина (защото един път я преминах през деня, а друг път — през нощта) приятна блестяща гледка поради наличието на слюда, от която взех малко със себе си. Сигурно тази планина не се различава много от другата, за която

споменава Olearius в своите „Пътувания из Персия“, намираща се между Permeas и Scamachia, където разказва, че видял една планина от lapis specularis⁴⁵, която, щом като слънцето я огрее-ло, блясвала като купчина диаманти. Спуснахме се по тясна скалиста пътека, покрай здраво укрепения замък Коломбоц или Голобоц⁴⁶ и стигнахме до Урания⁴⁷, разположена в подножието на планината Клисуре. Това е един укрепен проход, който се контролира от замъка, непозволяващ преминаването му.

Възвишенията между Сърбия и Македония са част от Хемус, като се счита, че под едно или друго име той се простира от Адриатика до Понтус Евксинус и преминаването му е възможно по няколко прохода, които Филип Македонски специално се погрижил да затвори за съседните народи. Когато го сторил, той решил, че е в безопасност и че от тази посока никакви врагове не могат да проникнат до него, освен ако не паднат от небето. Считало се е, че от върховете в средната част на Хемус човек може да види едновременно Черно и Адриатическо море и цар Филип направил опит, но не откриваме дали е успял да задоволи любопитството си, нито пък според мен някой го е сторил. Когато [се бях изкачил] върху едни високи върхове поблизо до Адриатическо море, огледах всичко наоколо, но открих, че високите Албански възвишения пречат на всякаква видимост.

От Урания продължихме към Комонава⁴⁸, близо до която върху склона на хълма все още стои един гръцки манастир. Оттам до Капланли⁴⁹ ли града на тигъра, но защо бе наречен така не можах да разбера. След това до Кюпрюли⁵⁰ или града с моста, през който тече голяма река, наречена Пчиня, над която е построен хубав мост. Докато бяхме в града, неочаквано избухна пожар и голяма част от него изгоря, като пожарът доста се разрасна, преди да успеем да се измъкнем. Тук срещнахме много хора от Влашко, които носеха данъците и соколи като подарък за Великия господар⁵¹, който по това време пребиваваше в Лариса.

Оттам през Избар⁵² стигнахме до Пирлипе⁵³, като преди това прекосихме високите планини на Пирлипе в Македония, които блестяха като сребърни подобно на Клисуре и освен слюда може би криеха в недрата си чудесни минерали. Не съм виждал по-камениста планина от тази; грамадни камъни лежаха на трупани един върху друг без никаква почва между тях; върху един планински хребет, висок колкото няколко камбанарии, е разположен силно укрепеният замък на Марко Кролович⁵⁴, прочут някога по тези места.

След това през равнинна местност стигнахме до Монастер или Толи⁵⁵ — голям, многолюден град, с приятно разположение. Говореше се, че султанката, която чака дете и бе в Лариса, ще дойде да роди тук. За тази цел бяха направени необходимите приготовления и по-късно научих, че тя родила дъщеря, която не живяла дълго. Турците, които имат високо мнение за Алек-

сандър Велики⁵⁶, биха се радвали, ако в Македония се роди един от синовете на империята.

Оттам към Фитурина⁵⁷ и Екисо Вербени⁵⁸, чиито лимони много се ценят, и има големи и многобройни извори. Преди да се спуснем от хълма, който води към града, видяхме прочутата планина Олимп на около седемдесет мили оттук, а вляво се виждаха езерата Петриски⁵⁹ и Острова⁶⁰. Съществува предание, че едно от тези езера се е образувало, след като били отместени големи камъни от склона на хълма, при което подземните води, намирайки пролука, залели съседните равнини.

След това стигнахме до Егрибуджия⁶¹, където отново напуснахме равнините и поехме по високи скалисти възвишения до Саръгьол⁶². Оттам като преминахме реката Инджекора⁶³, стигнахме до Сарвица⁶⁴ — прочут град, разположен отчасти върху хълм, отчасти в равнината. Християните живеят главно в горната част, а турците — в долната; има също замък върху една много висока скала. Недалеч оттук минахме през дефиле, изсечено в скалите, подобно на голямата порта, с една малка река, протичаща през него, което представлява непревземаем проход и контролира преминаването през тази страна. Това ми напомни за la Chiusa в Юлийските Алпи между Венсона и Понтева — прохода, който венецианците затварят всяка нощ. По време на пътуването си видяхме също и първата турска джамия, построена в този край, точно на това място, където турците спрели за пръв път, след като превзели силно укрепения замък и прохода Сарвица. Тук минахме също покрай хълм с хубава червена глина, от която се правеха грънци и съдини като тези от португалска глина, които много се ценяха навсякъде по тези места. Продължихме над опасни скали, по тесни стръмни пътеки, все още без да слезем от конете, въпреки че не бе голямо удоволствие да гледаме надолу в пропастта, където на някои места се виждаха скелети на конете, паднали и счупили вратовете си. След това планината Олимп се озова от лявата ни страна, докато не пристигнахме в Алесон или Алеси⁶⁵ — доста голям град, където имаше гръцки манастир и монаси от ордена Свети Базил. Постройката на манастира се различаваше от всичко, което бях виждал досега. Оттам, прекосявайки една река, навлязохме в равнина, дълга около пет мили, с различни градове, разположени красиво в нея. След това отново над един хълм — разклонение на планината Олимп, на чийто връх бе застанал старец, който биеше тъпан, за да уведоми пътниците от двете му страни, че по тези места няма разбойници. Докато се спускахме по този хълм, пред нас се разкри чудесна гледка към равнините на Тесалия; в подножието му завихме наляво и прекосихме една река, която извира от скалиста планина не на малки ручейчета, а като цялостен речен поток; и след това тече през лозя и памучни полета към Торново⁶⁶ и оттам към Лариса, където бе отседнал Отоманския двор, като за тези градове ще спомена по-късно.

При завръщането си се отклонихме от пътя при Капланлъ и се отбихме в Скопиа⁶⁷ — важен търговски център и най-голям (град) по тези места. Скопиа или Скупи на Птолемей, наречен Ускопия от турците, е разположен в по-отдалечената част на Горна Мизия или в пределите на Македония, в подножието на планината Србелус⁶⁸, на река Вардар или Аксиус, в приятна и плодородна област, като част от него е разположена на хълма, а друга — в равнината. Отначало тук се е намирала епархията на епископа, по-късно на архиепископа; все още приятно и многолюдно място. В него има седемстотин табаци и те щавят в големи дълги каменни корита и произвеждат отлични кожи, с които снабдяват останалите области. Има няколко хубави надгробни паметници и голям брой красиви къщи, като тази на кадията и тази на емира или един от рода на Мохамед, чийто баща бил на голяма почит по тези места. В двора на къщата на емира се издигаше един необикновен и странно изработен фонтан във формата на замък, ограден от много кули, от чиито върхове бликаше вода. Най-хубавите им къщи са застлани с разкошни килими, а покривите са разделени на триъгълници, четириъгълници и други красиво позлатени или пъстро оцветени фигури, но без никакви скулптури или изображения както на животни, така и на растения. Тук има също един хубав безистен, покрит с олово; много улици, настлани с дърво, и различни красиви места както в града, така и извън него, чиято хубост се подсилва от дърветата, приятните хълмове и долините.

Има голям брой джамии или турски църкви. Най-хубавата е разположена на един хълм и има голям портик отпред, опрян на четири мраморни колони. Наблизо се намира дървена кула с биеш часовник, откъдето пред мен се разкри чудесен изглед към града. Има също арка, която изглежда старинна, и едно поточе, минаващо под нея. Също един голям камък, който вероятно е част от колона със следния надпис — SHANC. На известно разстояние от града се намира внушителен каменен акведукт с около двеста свода, построен от единия до другия хълм над долината между тях, който представлява прекрасна старина и подсилва славата на селището. Когато Мехмед Първи превзел града⁶⁹, той заселил в него една азиатска колония, която го направила много по-турски. По римско време наблизо се водили големи сражения, особено от Regillianus⁷⁰; както свидетелствува Требелий Полио⁷¹, той спечелил толкова много битки и превзел такива мощни укрепления при Скупи, че с право отпразнувал пълен триумф. Наблизо се намираха също Паресеполис⁷² и Улпианум⁷³.

Тукашният санджак е подвластен на бейлербея на Румелия или Гърция. Тук търгуват с Белград и Тесалоника, или Салоники, и с много други места. Спрях се по-подробно на този град, защото географите го споменават твърде бегло и не съм срещал никакъв, който да го е посетил.

Оттам се отправихме за Качанич⁷⁴ — крепост, която контролира прохода между хълмовете, и след това отидохме толкова надалеч, че навлязохме в прочутата равнина на Косова в България, като някои считат, че това е Campus Megulae — равнина не по-голяма от Линкълн Хийт⁷⁵, но арена на големи сражения. Тук най-голямата християнска армия, която някога се е появявала по бойните полета на Европа, състояща се от петстотин хиляди души, предвождани от Лазар, деспот на Сърбия, се срещнала с войските на Амурат Първи и била победена. В тази битка Лазар бил убит, а Амурат, разглеждайки мъртвите тела, бил пронизан с нож от Михаел Кобилевич⁷⁶, християнски войник, престорил се на мъртъв на бойното поле. И досега в тази равнина се издига паметник на Амурат, а областта е наречена Полето с гробницата. В същата тази равнина се е състояла и прочутата битка между Хуниади и Мехмед, продължила цели три дни, в която Хуниади, чиито сили били неравностойни, най-накрая бил отблъснат⁷⁷.

Продължихме към Прещина⁷⁸, хубав град, където се надявахме да намерим добър подслон; но като влязохме в една чиста стая, заварихме легнал в нея човек, болен от чума. Мислейки за собствената си безопасност, не останахме дълго и като си намислихме един циганин за водач, продължихме през слабо населена, но плодородна и хубава местност. Много ни освежаваха ъкусните дренки, които растяха в изобилие край пътя; отбихме се малко вдясно до една гореща баня. Тя представлява сводеста стая с хубава конструкция и е много ободрителна за пътниците. (Водата) има червена утайка, съдържа succus laprdescens⁷⁹ и минава през вулканична скала. Банята се намира на два часа път от Бела черква, или Куршумне, където съзрях метох и стара църква с две хубави кули. Оттам, прекосявайки хълма Яснебац⁸¹, стигнахме до Ешелек⁸² между двете Морави и оттам продължихме покрай замъка, разположен на един хълм близо до прочутия метох, в който се пазят мощите на Кенец Лазар и свети Роман⁸³. Но да не забравя да спомена нещо за Лариса.

(Авторът описва престоя си в Лариса и областта Тесалия, с. 34—45.)

НЯКОИ СЛУЧКИ И НАБЛЮДЕНИЯ ПО ВРЕМЕ НА ТОВА ПЪТУВАНЕ

Съвсем не е неприятно да се наблюдават нови гледки по света и непознати за нас навици, обноски, препитание, обичаи и език. Отдалечавайки се на един ден път от Раб⁸⁴ или Комора⁸⁵, човек като че ли се разделя с нашия свят и преди да стигне до Буда, му се струва, че навлиза в друг свят — много по-различен от този на западните страни, тъй като тогава казва сбогом на перуките, яките, маншетите, шапките, ръкавиците, креватите, бирата и се натъква на навици, обноски и начин на живот, който

без големи изменения, но с известно своеобразие се простира чак до Китай и в по-голямата част на Азия.

Въпреки че властите ни бяха подсигурили добре, за да бъде пътуването ни спокойно, страхът от хусарите не ни напусна, докато не стигнахме до моста на Есек⁸⁶ върху река Драва, тъй като те са твърде енергични и чувайки езика ни, без колебание биха се отправили за плячка, преди още да сме стигнали до моста, и понеже знаят всички странични пътеки, могат да нападнат и ограбят всеки, когото срещнат, особено ако е турски поданик.

Страхувахме се също и от циганите, които са силни и смели и някои от тях бяха прочути разбойници. От тях има много в Унгария, Сърбия, България, Македония; видях малко в Лариса и в други части на Тесалия. Срещат се в повечето градове и се препитават с черен труд и търговия със занаятчийски стоки. Голяма част от тях оцветяват ръцете и краката си в червено с къна и считат, че по този начин тези части на тялото страдат по-малко от студа. Някои циганки боядисват също и краищата на косите си. Въпреки че са се пръснали надалеч, се предполага, че водят началото си от Влашко и съседните области, като се смята, че по-голямата част от тях са турски шпиони. Малко преди пристигането си в Леополдшат⁸⁷, минавайки покрай Фрайщат⁸⁸, по тези места се беше появил един голям техен катун, когото хората подозираха, че шпионира за везира на Буда — да проучи положението по тези места и как напредва строежът на крепостта.

Навлизайки от Белград в Сърбия, имаше опасност да бъдем ограбени; забелязахме трима конници да препускат бързо след нас и когато ни настигнаха, препуснаха в кръг около нас, размахвайки пики и изпразвайки пищовите си, но чаушът, като разбра, че това са спахии, размаха перото си и ми каза: „Изпразни един от пищовите си на халост и им дай да разберат, че сме въоръжени“; при което те избягаха и повече не ги видяхме.

Кервансараите, хановете или странноприемниците, построени с благотворителна цел, не ни се нравеха толкова, колкото частните къщи и следователно, тъй като бяхме малка компания, рядко отсядахме в тях, защото там стаите са големи и трябваше да се взимат предпазни мерки. Понякога те се намират на опасно място, така че не си струваше да рискуваме да бъдем ограбени в тях, защото, макар че кражбите сурово се наказваха, все пак се вършеха често, а циганите бяха много опитни в този занаят. Поради тази причина за по-голяма сигурност на пътниците при опасните проходи се поставя по един човек с тъпан; в Македония в един тесен проход видях старец, който биеше тъпан на билото на хълма — знак, че проходът е свободен и няма разбойници.

Едно от най-големите ни предимства беше, че лесно се придвижихме, защото от Комора до пристигането ни в пограничния

град Мотч⁸⁹ нашата лодка бе теглена от един каик с двадесет и четири гребла; от едната страна гребяха унгарци, от другата немци. Оттам ескортът ни стана турски, след като лодката ни бе завързана за техния каик с осемнадесет гребла, който заплува надолу по Дунав; ние с орела на знамето си, а турците с ятагана и полумесеца и до Буда минахме покрай различни забележителности. Оттам имахме възможност да пътуваме удобно до Белград в открити карети с по два, три или четири впрегатни коня, които с голяма бързина ни пренесоха през тази приятна равнинна страна, а по-нататък през Сърбия и другите провинции се снабдявахме с много добри коне, които можеха да се движат най-малко двадесет мили без почивка и имаха много здрави крака, в което сам се убедих, когато на места преодолявахме високи хълмове, неравни и каменисти местности и голи скали. Те не са много добре обзаведени и затова собствениците на конете не се възпротивиха срещу нашите шпори, каквито самите те рядко употребяват, а турците въобще нямат никакви освен тези, които ние донесохме и им дадохме. Те [конете] са много хрисими и покорни и когато ги възсядахме или слизахме, стояха по възможно най-удобния за нас начин, а когато ходехме, някои от тях ни следваха, без да ги водим. Подковите им са по-леки и по-малки от тези на нашите коне и след като подковат единия крак, вземат срещуположния и поставяйки другия върху едно блокче, високо три инча, го изравняват.

В повечето от тези области има много добри и бързоноги коне, на които никога не подрязват опашките, а ги оставят да пораснат дълги и понякога красиво ги връзват, като по време на пътуването често пъти слизат и силно дърпат най-горния или най-предния кичур, считайки, че това много ги ободрява, което чужденците, пътуващи по тези места, наричат подхранване по хърватски.

Пашата от Темешвар⁹⁰ подарил на Рагоци⁹¹ кон, на който Рагоци леко подрязал ушите, гривата и опашката и върнал обратно. В Англия това вероятно би се сметнало за разхубавяване на коня, но пашата го приел за толкова голямо оскърбление, че не престанал да настройва султана и другите принцове срещу него и не му простил обидата, а с помощта на турците, татарите, императора, поляците, а също и самите сънародници на Рагоци успял да го погуби.

Тук не правят високи ясли или поилки за тях [конете], където да се слага храната, а спазвайки природните закони, поставят сеното им пред тях: ниско долу и дори на самата земя, което би било много удобно за животни с дълги шии; лошо ги подслоняват и често пъти почти не ги покриват. В Лариса, където градът гъмжеше от коне и камили, дворовете на къщите бяха пълни с тях и в подножието на стените бе оставено място за храната им.

В кервансарите конете се завързват за халки, прикрепени

отстрани на едно дълго, малко по-издигнато място, където пътиниците си почиват, а сеното, с което се хранят конете, се поставя малко под краката им.

Тук орат повече с говеда, отколкото с коне и особено много с биволи; съществува голямо разнообразие от плугове и каруци и забелязах, че в Македония колелата на някои от тях са безспици и представляват плътно дървено парче, като не бих могъл да кажа дали това бе направено за здравина при тези скалисти местности, където се налага да се блъскат и да преодоляват толкова големи неравности.

Бяхме се снабдили с дребни предмети, с които се отблагодарявахме на хората, където минавахме. В къщите, в които влизахме, мнозина приветствуваха пратеника на императора и го питаха какво им е донесъл. Ние доставяхме радост с ножници, ножове и те биха били доволни дори ако дадем лявата ръкавица на един, а дясната на друг. На жените давахме дребни европейски монети и получих големи благодарности от една българка за лъскава монета от пет сола⁹², която тя прибави към своето украшение на главата над челото при други монети, които бе поставила там по-рано. Някои от тях носеха на това място златни дукати, перли и скъпоценни камъни, което не изглеждаше зле.

Като се пазехме единствено от разбойници, съвсем не очаквахме, че по време на пътуването ни в планините на Сърбия такива главоболия ще ни създадат вълците и кучетата, особено в големите гори, където постоянно бяхме обезпокоявани от вълци главно вечер, когато те почти не преставаха да вийт на големи глутници недалеч от нас, така че бяхме принудени да вземем сериозни мерки за нашата безопасност и да се държим плътно един до друг. Големият брой кучета по тези места бяха също толкова противни, колкото и неприятните вълци. Веднага щом пристигнем до някой град или на излизане от него, те се спускаха към нас, като лаеха и хапеха краката на конете; по къщите също лаеха и ръмжаха, така че беше опасно да се влезе в двора без тояга. Струва ми се, че тези градове не биха могли да бъдат изненадани дори и от най-потайния враг, без той да бъде усетен от кучетата, и вероятно до известна степен ги държат с такава цел. Веднага след залез слънце те започват да лаят и не престават до сутринта. Град Сен Мало във Франция също се охранява по подобен начин, като там нощем изкарват кучетата извън него и се чувствуват толкова сигурни, като че ли ги охранява цяла патрулна армия. Спомням си, че с подобна неприятност се сблъсках, пристигайки около полунощ в силно укрепения град Комора, който беше толкова пълен със свиреполлаещи и налитащи кучета, че за да се спасим, бяхме принудени да се скрием в *corps de garde*⁹³, докато успеем да си намерим подслон.

Не можех да не изпитам съжаление към бедните християни, като гледах в какъв страх живеят по тези места, виждайки как

се отдалечават веднага щом усетят, че се приближаваме към тях. В Македония мъже и жени тичаха към гората, за да избягат от нас, и понякога си правехме труда да ги последваме, за да ги извадим от глупавото им заблуждение и ненужен страх.

Но това, което най-много ме развълнува, бе жалката гледка на пленниците и робите, които често се срещат по тези места, с най-различни злочести съдби и истории за причините, довели до сегашното им положение: някои поради предателство; други случайно по време на война; някои заради двуличните татари, които отвлечат голям брой хора и снабдяват с тях турските владения; други с един постоянен господар; или такива, продавани многократно по разни далечни краища. Но най-отчайващо е положението на тези роби, които принадлежат на султанския двор, защото те никога няма да бъдат освободени. Срещнах един от тях в Егрибуджиа, в Македония, слугуващ в пощата, който, въпреки че не бе на тежка служба, се чувствуваше извънредно потиснат от нещастieto, че няма да бъде освободен.

В Тесалия срещнах един Сигизмунд, който е бил роб на няколко души в различни страни. Той беше унгарец, роден в Гран⁹⁴ и пленен в битката при Барахан под командуването на граф Форхач през последната война, като първо слугувал на турчин, после бил продаден на еврейн, който се оказал жесток господар; след това на арменец, пред когото така добре се представил, че неговият господар му върнал свободата и той успял да стигне до Лариса, където бил приет от императорския представител. Останах много доволен от разговора с него, защото той бе почтен, честен и добродушен човек и не се беше отказал от християнството по време на своята разнолика съдба. Говореше унгарски, славянски, турски, арменски и латински; показва ми рисунки на много манастири, църкви, джамии и внушителни здания в Армения, Персия и Турция и се надявам, че по това време вече се намира в родината си.

Турците, които добре познават пленниците от различните националности, отбелязват следното: руснакът е най-добър на гроблото, от грузинеца става най-добър придворен, а от албанеца — добър съветник. Един от придружаващите ни турци; виждайки някакъв силно потиснат от положението си грузински пленник, го утеша и окуражи с думите, че един ден може да стане велик човек и един от най-уважаваните [хора] в Турция.

Първия път, когато отидох да посетя Великия господар, Осмунд чауш не прояви голям ентузиазъм и след като го попитах за причината, отговори, че не изпитва голямо удоволствие да се намира твърде близо до него, а по-късно, когато говорихме за разни паши, които били удушени, аз добавих, че в това отношение той живее много по-щастливо от който и да е паша, а той каза, че подобни неща трябвало да се приемат за нещо обикновено, тъй като животът на всеки един от тях бил в ръцете на султана: „... във вашите дребни кралства и държавици хората

биват давани под съд и осъждани, но нашата грамадна империя не може да бъде управлявана по този начин и ако султанът японска сега главата ми, аз съм длъжен най-покорно да му я предоставя, без да питам защо...“; и аз си спомням неговите думи, че „... в тази страна трябва да имаме *patienza fin i perder la testa*, е *poi patienza* — търпение дори да загубим главите си и търпение след това“.

По време на пътуването ни, особено в близост до Белград, гробовете и гробниците постоянно ни напомняха за човешката тленност, защото турците обикновено биват погребвани край пътя, като повечето паметници не са хубави и се състоят от една стърчаща каменна плоча при главата и една при краката, като някъде поставят плочи високи два, три или четири ярда⁹⁵. Някои издълбават тюрбан върху плочата при главата, а други поставят две каменни колони; трети отиват още по-далеч и издигат гробници, подобни на нашите, а после слагат върху тях две колони: една при главата и друга при краката. Край Скопиа видях няколко хубави от този вид, като една от тях бе с два гроба, но забелязах, че най-добри по тези места са павильоните, опиращи се на четири колони. Пътувайки на юг след Ягодна в Сърбия, на склона на един хълм видях голяма турска гробница, дълга около четири ярда, с покрито квадратно пространство до нея и чаушът ми обясни, че това било гробница на един от техните светии и съответно прочете молитвите си на това, както и на други [подобни] места. Забелязах, че в четвъртък вечер и в петък жените ходят на гробищата и се молят на гробовете на своите близки.

Гигантският светия, който лежи погребан на това място, вероятно на времето си е бил напълно подходящ да насочва свещеното оръжие, с което турчинът разпространява религията и властта си, и ако е бил толкова дълъг, колкото гробницата, той е представлявал една страхотна личност, подобна на патагонските гиганти, нарисувани на отделни карти за южните области на Америка с дълги стрели в техните гърла. Трябва да призная, че подобен човешки ръст, достигащ такава височина, ми се струва невероятен. Мистър Ууд⁹⁶, един много способен човек, който бе направил твърде подробни и точни карти на Магелановия проток, островите в него и крайбрежието от реката Плате⁹⁷ до Балдивия⁹⁸ в Южните морета, ми разказа, че е виждал разни гробове в южната част на Америка, близо четири ярда дълги, което много го озадачило, понеже никога не бил виждал американец, висок два ярда, и затова разкопал една от тези дълги гробници от край до край и намерил в нея един мъж и една жена, разположени така, че главата на жената лежала в краката на мъжа и поради тази причина била необходима гробница с подобна дължина.

Но да се върнем там, където се отклонихме. Понякога попадахме на турски панаири, които обикновено обхващаха едно

голямо пространство, оградено и разделено на улици и пасажи в зависимост от видовете стоки, които се продават. Там човек можеше да се развлича с много неща и дреболии, различни от тези по нашите земи; не липсваше и разнообразна музика, която, въпреки че бе съвсем примитивна, донякъде ни забавляваше. Първият панаир, който видяхме, бе в Лескоа, или Лесковия — на реката Липерица в Сърбия.

Изпитахме голямо облекчение, като разбрахме, че страната се е отървала от чумата, с която се сблъскахме само веднъж в Прещина — голям град в равнината на Косова. Когато пристигнахме на това място, бяхме приети в много добра къща и заведени в голяма, добре подредена стая с килими и други вещи, където заварихме един турчин легнал болен от чума. На чауша със свойственото му турско безразличие това не направи никакво впечатление, но някои други не се чувствуваха толкова спокойни; и така ние се изнесохме и продължихме пътуването си през нощта, докато стигнахме до една циганска къща сред хълмовете, където бяхме настанени добре.

Турците изпитваха голямо удоволствие да гледат как пиша; когато спирах в някоя къща, изваждах своя книжен тефтер, за да отбележа наблюденията си, и щом забележеха това, те идваха при мен, интересуваха се от хартията и подвързията на книгата, учудваха се, че пиша толкова бързо и с такова писало, направено от гъше перо, [защото] те обикновено пишеха с твърдо тръстиково стъбло, подрязано като нашите пера. Мнозина носеха със себе си красиви бронзови мастилници, окачени от страни [на пояса]; мастилото им е добро, хартията гладка и лъскава, върху която пишеха много красиво, както например върху султанския ми паспорт, който донесох в къщи със себе си.

При удобен случай имах навика да гледам разни карти, които бях взел със себе си и на които Осман чауш се смееше, твърдейки, че на карти не можело да се разчита, защото на тях били нанесени само големите градове, при това често пъти неточно. Чаушите, които прекарват дните си, пътувайки през страната, като отбелязват всички места и знаят турските им имена, са способни да направят най-добрите карти и до голяма степен намирам думите му за верни, защото картите на Унгария са неточни, тези на Сърбия, България, Македония и Тесалия — доста непълни. В Горна Унгария много градове са пропуснати и много сгрешени; в Долна — също немалко. Дунав изглежда прекалено на югозапад, преди Тибиск да се влее в него. В Сърбия Хисарджик е поставен твърде далеч от Дунав, който минава покрай него. Не видях и следа от Прокупия, или Урчуп, от Лескоа, или Лесковия — доста големи градове; последният на висещата се река Липерица; нито от Капланли, или града на тигъра в Македония; нито от Кюпрюли, или града с моста; нито от Урания, Пирлипе, Комонава, Екисо Вербени; нито от езерото Петриски и острова, недалеч от него; нито от Егрибуджиа, Са-

ръгьол, Сарвица; нито от река Инджекора, близо до него: нито от Алесон, нито от Горнова в Тесалия — хубав и важен град. И този, който пътува в Македония, никога не ще успее да съгласува местоположението на реките и градовете с обичайното им обозначение на картите, въпреки че неотдавна бяха публикувани едни доста големи за Гърция.

С голямо удоволствие разговарях с чаушите, особено когато бяха по-възрастни, защото знаят различни езици и са видели доста свят; обикновено са добри за компания и могат да разкажат много неща. Осман чауш, който пътуваше с нас, бе на около петдесет години, говореше турски, славянски и италиански; бе силен, предан и честен човек, много чист и спретнат. Той ми каза, че е пропътувал по-голямата част от Турция и като станал на възраст, се установил в Буда като чауш на везира, тъй като това място му се нравело най-много от всички останали. Той се раздели най-любезно с мен в Буда, изпращайки ме до портите, и след едно дълго сбогуване ми пожела щастливо да се завърна в родината си. В действителност през цялото си пътуване срещам добро държане и любезни обноски: когато влизах в някоя стая, където седяха турци, те ме поздравяваха и ръкувайки се с мен, настояваха да седна при тях; след това ми предлагаха кафе, а понякога тютюн и ме канеха най-сърдечно да обядвам с тях, единствено на отделни места момчетата и по-простите хора ме наричаха *sashtlu gaug* или неверник с дълги коси. И един еврей в Лариса, когото бях наел да ми купи някои дребни неща и на когото казах, че са твърде скъпи, си послужи с ругатни, което така раздразни някои хора около мен, че ако лично Великият господар не беше в града, те щяха да го научат на друг вид обноски.

В страните, през които минах, турците употребяваха твърде много тютюн и мнозина го носеха в малки торбички на пояса си, като пушеха лули, дълги един лакът, направени от твърда тръстика и глина в предния край; единия край поставяха на земята, а другия държаха в устата си. Рядко пушех, но за да не се противопоставям на тяхната любезност, не им отказвах. Поради голямата дължина на лулата димът беше студен и не толкова дразнеш; също така те често пъти смъркат емфие. Сеньор Габриел — куриерът на императора, понякога разказваше разни истории и докато той приказваше, те се събираха около него и го слушаха много внимателно; тогава той вадеше своята кутия за емфие и им слагаше емфие в носовете, което с удоволствие приемаха. Те винаги се втренчваха в императорския герб, гравирани на един камък, който той носеше на гърдите си; при което той използваше случая да възвеличае императора, да опише многобройните провинции под негова власт и всичко, което доказва благородството му, от което те много се впечатляваха.

Много ми харесваше спретнатият и чист вид на турците, с които разговаряхме, и това, че си мият краката, ръцете и ли-

щата, въпреки че в известна степен по отношение на чистотата си се изсилваха; често пъти по време на пътуването ни чаушът, виждайки изворче или чиста вода, слизаше да се измие и всяка сутрин бе много интересен, като си навиваше тюрбана и си решеше брадата, питайки ме добре ли изглежда. Когато ходят до тоалетното помещение, носят със себе си кана с вода; те предпочитат да се уединяват, когато пикаят, което вършат, опирайки се на едното коляно и протягайки другия си крак. Докато се разхождахме с чауша из Лариса с нейните тесни и многолюдни улици, си спомних за нерадостната съдба на Винсент льо Бланк, който загубил свободата си, освен всички други бедни затова, че се изпикал на главата на един турски светия, който лежал потребан там, където той най-малко можел да подозира; аз попитах къде мога да отида по малка нужда, без да обидя някого, при което отначало (чаушът) измърмори нещо недоволно, но след това ме насочи към едно място и застана на известно разстояние, за да ме предпази от нечие оскърбление. В друг случай, когато при лунна светлина пътувах в една открита *calesche*⁹⁹ или колесница, се изпиках от едната ѝ страна, за да не обезпокоя останалите, като ги накарам да ме чакат, докато слеза и мина встрани, или да забавя тяхното нощно пътуване; но един, който лежеше до краката ми, с големи извинения ми направи забележка, макар че от уважение към мен реши да не прави въпрос. Въпреки това се чудеше защо рискувам да загубя доброто си име по този начин.

При завръщането си получихме известни впечатления за турското правосъдие в Егрибуджия, в Македония. Придвижвайки се от Саръгьол над високи скали, преди пристигането си срещнахме един турски ага, който със своя голям керван бе взел всички коне в Егрибуджия, така че не бе възможно да бъдем обслужени бързо и поради това решихме да продължим със същите коне до следващата станция, защото пътят на това място пресичаше равнината, а конете ни бяха силни и здрави. Преди още да излезем от града, бяхме спрени и отведени при кадията от началника на пощата, който заяви, че сме го ощетявали, като преминаваме, без да вземем коне от неговата станция, тъй като Великият господар, чийто слуга бил той, му разрешил да взима определена сума за всеки осигурен кон и освен него никой не можел да осигурява коне в тази област, така че по този начин той бил пренебрегнат и не получил никакъв доход.

Докато размисляше върху цялата тази работа, седнал с кръстосани крака на килима и подпрял лакътя си на четири-пет тома, които държеше до себе си, кадията заповяда на слугите си да напълнят на всеки по чаша кафе. Чаушът изтъкна в наша защита, че имаме важна работа; че носим писмата на каймакама и сме изпратени от Великия господар до императора на Германия; че самият той е чауш на везира от Буда, където трябва да ни заведе, и че нито един човек не може и не трябва да

го спира; след което кадията потвърди, че на чауша не трябва да се правят спънки при неговото пътуване и началникът на пощата не бива да бъде пренебрегнат; веднага поиска тефтера на началника на пощенската станция и със своето перо, направено от тръстика, отбеляза да му се отпусне един султанин¹⁰⁰ от сметките на тефтердаря и се сбогува с нас, като ни пожела приятно пътуване.

В европейските владения на Турция, през които минах, не можеше да не ми направи впечатление големият брой християни, защото, като се изключат големите градове или тези, в които е отседнала войска, обикновено преобладават християните, които в голямата си част са от гръцката църква, живеещи безропотно под турско благоволение. Ако се случи някое по-значително сътресение сред турските власти, твърде вероятно е, че те ще останат мирни и ще проявят слаба активност; и ако някаква военна сила от католическата църква се опита да завладее тези области, по всяка вероятност тя ще получи много малка подкрепа от тях, като се страхувам, че по-скоро те ще се присъединят към турските си господари.

Въпреки че Август¹⁰¹ е считал за най-разумно да се ограничи Римската империя, виждам, че турците все още не са на това мнение, а се стремят към разширяване на своите владения и като преценявам тези хора, тяхното строго възпитание, умерен начин на живот и покорство пред по-висшестоящите; това, че нито един паша не може лесно да организира бунт без някой да го предаде, надявайки се да получи неговото място или поне някакво голямо повишение, и това, че те толкова стриктно изпълняват задълженията, които налага съответното им положение, аз съм склонен да мисля или по-скоро да се боя, че ако Той, който спира морето и казва дотук ще дойдеш и не повече, поради голямото си милосърдие не спре техните набези, те сигурно могат да завладеят и да задържат една далеч по-голяма империя и дори цяла Европа до Западния океан.

Несъмнено сегашните им граници не ги задоволяват; те гледат отвъд Унгария и съм ги чувал да казват: „Ние трябва навреме да стигнем до Беата — така те наричат Виена — и да си опитаме късмета отново.“

В наше време звездата и полумесецът стоят по-високо от кръста върху камбанарията на катедралата „Св. Стефан“ в имперската столица Виена на германския император; и съм огорчен, като виждам навсякъде някакъв кръст, какъвто нашите гербове не са и сънували и който представлява един кръст, окичен с полумесеци, с което жителите едновременно потвърждават християнството си и признават турското могъщество (с. 46—54).

- 1 Област в римската провинция Панония, днес в СФРЮ.
- 2 Област в Италия, в античността Форум Юлий.
- 3 Троглодит — пещерен човек.
- 4 Реките Дунав и Сава.
- 5 Гр. Земун, СФРЮ.
- 6 Не е ясно за кой крал узурпатор става дума, но по всяка вероятност той трябва да се търси измежду някои от унгарските крале узурпатори.
- 7 Неспokoйният и течащ сред златните пясъци Дунав (лат.).
- 8 Рагуза или Дубровник — адриатически град република.
- 9 Дн. река Тамиш, ляв приток на Дунав.
- 10 Черно море.
- 11 Мурад II, османски султан (1421—1451), с прекъсване между 1444—1446 г.
- 12 Мехмед II Завоевател, османски султан (1444—1446, 1451—1481).
- 13 Ян (Янош) Хуняди (1407—1456). Воевода на Трансилвания, бан на Темеш, регент на Унгария (1444—1451). Отличава се с успешната си борба срещу османските нашественици.
- 14 Джовани Капистрано — италиански монах францисканец, съратник на Ян Хуняди при отбраната на Белград в 1456 г.
- 15 Сюлейман II Великолепни (Законодател); османски султан (1520—1566).
- 16 Авала, хълм край Белград.
- 17 Турско укрепление при дн. с. Гроцка, СФРЮ.
- 18 Улм, град във ФРГ.
- 19 Швабия.
- 20 Дн. Колари, СФРЮ.
- 21 Дн. Смедерево, СФРЮ. Столица на сръбската деспотовина от 1430 г. до падането ѝ под османска власт.
- 22 Мурад I (1319—1389), османски султан (1362—1389). По негово време започват първите големи завоевания на Балканите и се създава еничарският корпус. Авторът грешн. Смедерево пада за пръв път под османска власт при Мурад II през 1439 г.
- 23 Баязид I Светкавицата (Йълдъръм), османски султан (1389—1402). Авторът грешн. Смедерево е върнато на сръбския деспот Георги Бранкович след сключването на т. нар. Сегедски мир в 1444 г.
- 24 Лазар Хребелянович, владетел на Моравска Сърбия (1371—1389). Той не е притежавал титлата „деспот“.
- 25 Стефан Лазаревич, син и наследник на княз Лазар. Сръбски владетел (1389—1427), от 1403 г. — деспот.
- 26 Става въпрос за дъщерята на княз Лазар Оливера, дадена в харема на султан Баязид след Косовската битка (1389), върнала се в Сърбия след Баязидовото поражение при Анкара.
- 27 Гр. Бруса.
- 28 Тамерлан (Тимур) — (1336—1405) монголски завоевател, разгромил османците при Анкара през 1402 г.
- 29 Дн. Смедеревска паланка, на р. Ясеница, СФРЮ.
- 30 Баточина, град в СФРЮ.
- 31 Дн. Светозарево, СФРЮ.
- 32 Дн. р. Южна Морава.
- 33 Дн. р. Западна Морава.
- 34 Античен град при дн. Белград.
- 35 Сърбия.
- 36 Моли се за нас (лат.).
- 37 Р. Вар във Франция, Прованс.
- 38 Владислав III Ягело (Варненчик).
- 39 Деспот Георги Бранкович, владетел на Сърбия (1427—1456).
- 40 Дн. Крушевац, СФРЮ.
- 41 Дн. Прокупле, СФРЮ.
- 42 Дн. Лесковац, СФРЮ.
- 43 Геогр. завој, подковообразна извивка на река.
- 44 Вер. планината Куновица, източно от Бяла Паланка, СФРЮ.

- 45 Спекуларит — вид блестяща желязна руда.
- 46 Грешка на автора. Средновековната крепост Гълъбец (Голубац) се намира на брега на Дунав.
- 47 Враня, град в СФРЮ.
- 48 Куманово, град в СФРЮ.
- 49 Вер. дн. с. Каплан, СФРЮ.
- 50 Дн. гр. Титов Велес, СФРЮ.
- 51 Става въпрос за османския султан.
- 52 Дн. с. Извор в СР Македония.
- 53 Гр. Прилеп в СР Македония.
- 54 Крале Марко, син на крал Вълкашин. Владетел на Западна Македония (1371—1395). Загиба като османски васал в битка с влашкия воевода Мирчо Стари при Ровине на 17 май 1395 г.
- 55 Дн. гр. Битоля, СР Македония.
- 56 Става дума за Александър Македонски.
- 57 Вер. Флорина (Лерин) в Гърция.
- 58 Дн. с. Итя, Гърция, област Кайларии.
- 59 Дн. ез. Петрон, Гърция.
- 60 Дн. ез. Вегоритис, Гърция.
- 61 Дн. Неа Аполония, Солунско, Гърция.
- 62 Дн. гр. Птолемиас, Гърция.
- 63 Дн. р. Пиерия, Гърция.
- 64 Гр. Сервия, Северна Тесалия.
- 65 Еласон, Гърция.
- 66 Тирнавос, Гърция.
- 67 Скопие.
- 68 Вер. става въпрос за Скопска Черна Гора.
- 69 Грешка на автора. Скопие е превзет от османците не по времето на Мехмед I (1413—1421), а при управлението на султан Баязид I (1389—1402) през януари 1391 г.
- 70 Корнелий Публий Регалиян — пълководец на римския император Галиен, направил опит да се провъзгласи за войнишки император в 260 г. от н. е.
- 71 Един от шестимата автори на сборника с биографии на римски завоеватели и императори.
- 72 Вер. Пирсополис, Гърция.
- 73 Дн. Липлян в Косово поле, СФРЮ.
- 74 Качаник, СР Македония.
- 75 Местност в Линкълншайър, Англия.
- 76 Милош Обилич (Кобилич) — сръбски властел, убил султан Мурад I в битката при Косово поле (1389).
- 77 Става дума за битката между Хунияди и Мурад II на Косово поле през 1448 г.
- 78 Дн. Прищина.
- 79 Неорганична съставка на почвата.
- 80 Вер. Куручешме, дн. с. Клисуре между Бяла Паланка и Пирот, СФРЮ.
- 81 Ястребац, планина в Югославия.
- 82 Вер. изопачено от Столец, между двете Морави.
- 83 Става въпрос за мощите на княз Лазар и друг неуточнен местен светец.
- 84 Дн. гр. Гьор в Унгария.
- 85 Комарно, град в ЧССР или Комарон, гр. в Унгария.
- 86 Осиек, гр. в СФРЮ.
- 87 Виена.
- 88 Град в Австрия край Линц.
- 89 Гр. Мохач, Унгария.
- 90 Дн. Тимишоара, Румъния.
- 91 Става въпрос за Трансилванския княз Георг Ракоци II.
- 92 Сол — дребна френска медна монета.
- 93 Военен пост, караул.

⁹⁴ Дн. гр. Естергом, Унгария.

⁹⁵ 1 ярд = 91,4 см.

⁹⁶ Вер. Капитан Ууд — картограф, автор на карта, правена приблизително в 1680 г.

⁹⁷ Рио де ла Плата, река в Южна Америка между Уругвай и Аржентина.

⁹⁸ Вер. Валдивия, град и река в Южно Чили.

⁹⁹ Каляска (фр.).

¹⁰⁰ Наричателно за монета.

¹⁰¹ Октавиан Август, римски принцепс (27 г. пр. н. е.—14 г. от н. е.).

Превод и бележки Елия Миланова.